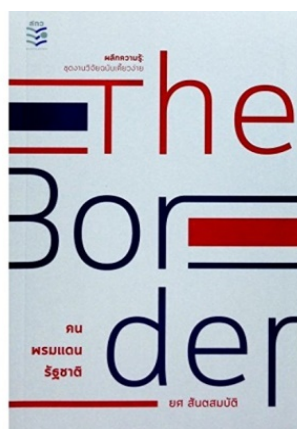

บทวิจารณ์หนังสือ “The Border คน พรหมแดน รัชชาติ”

อัญชิรญา จันทระปิฎก

¹ นักศึกษาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสาธารณะและการจัดการภาครัฐ
คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ชื่อหนังสือ : The Border คน พรหมแดน รัชชาติ
ผู้แต่ง : วีรพงษ์ สุนทรฉัตรวัฒน์ และสินาร์ กาซอ (บรรณาธิการ)
ผู้จัดพิมพ์ : หจก.ภาพพิมพ์, (144 หน้า) ISBN : 9786163290762
ปีที่พิมพ์ : 2559

เกริ่นนำ

หนังสือ The Border คน พรหมแดน รัชชาติ เป็นหนังสือที่มีฐานตั้งต้นมาจากการวิจัยเรื่อง อำนาจ พื้นที่ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ : การเมืองวัฒนธรรมของรัชชาติในสังคมไทย ที่ศึกษาโดย ศ.ดร.ยศ สันตสมบัติและคณะ ซึ่งเป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นไปยังประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างรัชชาติกับชุมชนท้องถิ่นของไทยที่มีอาณาเขตติดต่อกับพม่าและลาว ผ่านงานวิจัยย่อยจำนวน 8 งานวิจัย ที่จำแนกประเด็นและจุดเน้นในการศึกษาที่แตกต่างกันไป ได้แก่ การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกระเหรี่ยงและคนเมือง การศึกษาอัตลักษณ์ม้ง การค้าชายแดนที่เชียงของและเชียงแสน อาชานันทบาชาร์ เป็นต้น ซึ่งในแต่ละงานวิจัยใช้วิธีการศึกษาวิจัยจากการค้นคว้าเอกสาร การสัมภาษณ์จากผู้รู้ การร่วมสังเกตการณ์ในกิจกรรมและพิธีกรรม การติดตามข่าวสาร พูดคุยกับผู้คนในพื้นที่และพร้อมทั้งการสำรวจสภาพเศรษฐกิจและสังคมทั่วไป

หนังสือ The Border คน พรหมแดน รัชชาติ นี้ มีความน่าสนใจตรงที่เป็นการแปรรูปร่างวิจัยเชิงคุณภาพที่น่าสนใจและกำลังเริ่มมีอิทธิพลในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมในปัจจุบันให้กลายเป็นความรู้ระดับประชาชน ที่นักวิชาการตลอดจนประชาชนสามารถศึกษาและทำความเข้าใจได้ง่ายขึ้น

สาระสำคัญ

ใจความสำคัญของหนังสือ คือ การนำเสนอความคิดที่ว่าความเป็นรัชชาติที่เป็นอิสระ มีความสมานฉันท์และเป็นหนึ่งเดียวทางเชื้อชาติ เป็นมายาคติที่กำลังจะถูกผลักออกไปท่ามกลางบริบทความเป็น โลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน และเสนอให้เห็นว่าการถอยห่างออกจากกันระหว่างรัชชาติกับชาติ ดินแดนกับอำนาจอธิปไตย ส่งผลให้แนวความคิดว่าด้วยเรื่องพลเมืองที่ต้อง

ยึดมั่นอยู่กับความเป็นชาติและดินแดนที่แน่นอนตายตัว กลายเป็นแนวคิดที่ล้าสมัยและอาจเป็นชนวนในการสร้างความขัดแย้งมากกว่าสมานฉันท์ โดยสาระของหนังสือถูกนำเสนอผ่านบทสัมภาษณ์ผู้วิจัย (ศ.ดร.ยศ สันติสมบัติ) เพื่อสะท้อนถึงความรู้และประสบการณ์เมื่อครั้งลงพื้นที่วิจัยรวมถึงผลการศึกษาค้นคว้าที่จะเป็นข้อเสนอทางวิชาการที่สามารถอธิบายสังคมได้ หนังสือได้แบ่งสาระออกเป็น 5 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 มายาคติและการท้าทายมายาคติ เป็นการทำความเข้าใจกับการสร้างมายาคติของรัฐที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชายแดน ในหลายๆประการ อาทิ ชายแดนคือพื้นที่ว่างเปล่า ป่าเถื่อน เป็นแหล่งรวมธุรกิจผิดกฎหมาย หรือมายาคติที่ว่า การก้าวข้ามพรมแดนไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน จนกระทั่งประเทศเข้าสู่การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ทั้งที่ในข้อเท็จจริงมีการติดต่อ ไปมาหาสู่และค้าขายระหว่างกันมานานแล้ว โดยผู้วิจัยให้ทัศนะว่า ประเด็นเหล่านี้ เป็นมายาคติที่รัฐสร้างขึ้นเพื่อสร้างอำนาจชอบธรรมในการเข้าควบคุมพื้นที่ ดังนั้น ชายแดนตามความหมายของรัฐจึงหมายถึงพื้นที่ที่อยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยของรัฐ ถึงแม้จะไม่ได้เข้าไปดูแลแต่สามารถปลูกความเป็นชาตินิยมได้ ในขณะที่ชายแดนตามความหมายของชาวบ้าน คือพื้นที่ตรงกลาง ที่สามารถแลกเปลี่ยนสินค้า มีปฏิสัมพันธ์ แลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างกันได้ โดยที่อาจไม่มีกฎระเบียบที่เข้มงวดนัก ในขณะที่ผู้วิจัยเองมองว่าชายแดนคือพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยไม่ได้จำกัดว่าจะต้องเป็นพื้นที่ระหว่างรอยต่อเขตแดนของประเทศเท่านั้น ในเมือง ในตลาด ก็อาจเป็นชายแดนได้เช่นกัน นี่คือมุมมองของผู้วิจัยส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าความหมายของชายแดนได้ถูกผลักดันออกไปไกลเกินกว่าที่เคยเป็น

ส่วนที่ 2 ตัวตน อัตลักษณ์ สินค้าและการช่วงชิง จากมุมมองความหมายของชายแดนที่ได้ถูกขยายออกและสื่อถึงพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยเห็นว่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จะเป็นปัจจัยที่สามารถสร้างอำนาจต่อรองให้กับกลุ่มชายขอบได้ ยกตัวอย่างเช่น กรณีชนเผ่าอาข่าในตลาดไนท์บาซาร์ จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยเสนอว่า ไนท์บาซาร์สามารถสะท้อนภาพความเป็นชุมชนชายแดนได้ เนื่องจากมีผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ และยังเป็นแหล่งในการนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวอาข่า ที่ถือเป็นจุดขายของไนท์บาซาร์ ทำให้ชาวอาข่ามีอำนาจต่อรองในการยึดครองพื้นที่ทำการค้า ในขณะเดียวกัน อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวอาข่า ก็สามารถปรับเปลี่ยน เป็นพลวัตรได้เช่นเดียวกัน การหลั่งไหลของผู้คนระหว่างพื้นที่และการที่ต้องเข้ามาอาศัยอยู่ในเมือง ทำให้อัตลักษณ์เริ่มจางและมีการผสมผสาน ต่อเมื่อเกิดภัยท้าทายหรือรู้สึกได้ถึงความปลอดภัย จึงจะนำไปสู่การผลิตซ้ำของอัตลักษณ์เพื่อใช้เป็นอาวุธต่อสู้กับผู้ที่มีอำนาจเช่นรัฐ

ส่วนที่ 3 ประวัติศาสตร์การค้าเมืองเชียงแสน เชียงของและเขตเศรษฐกิจ (ใหม่) พิเศษ กล่าวถึงนโยบายการสร้างเขตเศรษฐกิจพิเศษตามแนวเขตพื้นที่ชายแดน ที่ผู้วิจัยมองว่า เขตเศรษฐกิจพิเศษที่รัฐพยายามให้เกิดขึ้นนั้น มิได้ตั้งอยู่บนฐานของการสร้างเขตเศรษฐกิจพิเศษอย่างแท้จริง แต่เป็นเสมือนการขับไล่ชาวบ้านที่อาศัยและใช้ประโยชน์จากพื้นที่ตรงนั้นให้ออกไป และจัดตั้งอำนาจความสะดวกต่อการลงทุนให้แก่ทุนแทน เป็นการสะท้อนภาพว่า การค้าในพื้นที่ชายแดน ที่แต่เดิมชาวบ้านใช้เป็นที่ทำกิน ต่อเมื่อรัฐได้เข้ามาจัดการและขีดเส้นกั้นพรมแดนระหว่างรัฐเนื่องจากการแพร่กระจายของลัทธิอาณานิคม ทำให้รัฐมีอำนาจที่จะเข้าจัดการกับพื้นที่ชายแดน

ในปัจจุบัน พรมแดนของรัฐ ได้แปรเปลี่ยนไปตามอิทธิพลการค้า ทำให้พรมแดนที่รัฐขีดไว้เริ่มลดความสำคัญลง ในขณะที่ความเป็นเมืองชายแดนทางการค้ากลับยิ่งทวีความสำคัญมากยิ่งขึ้น

ส่วนที่ 4 ศาสนากับการทำลายอำนาจรัฐ มีข้อเสนอว่า คนชายแดน มักใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือในการทำลายอำนาจรัฐ และศาสนาจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของความหลากหลายทางวัฒนธรรม

ส่วนที่ 5 เมื่อรัฐชาติอาจกลายเป็นเพียงความทรงจำ เป็นบทสรุปที่แสดงว่า ความเป็นรัฐชาติตามแนวคิดบูรณาภาพแห่งดินแดนกำลังพร่าเลือนหายไป เนื่องจาก รัฐทุกแห่งมีลักษณะเป็นพหุสังคม และมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ซึ่งการมองรัฐแบบเชิงเดียวตามแนวคิดดั้งเดิมจึงอาจขาดความเหมาะสมที่จะใช้อธิบายบริบทของรัฐชาติในปัจจุบัน

บทวิจารณ์

หนังสือเล่มนี้ มีจุดเด่นคือ การนำเอาผลการวิจัยที่อาศัยระยะเวลาในการลงภาคสนามเพื่อสัมผัสกับวิถีชีวิต ความเชื่อ และประสบการณ์ของกลุ่มคนในพื้นที่ชายแดน ผ่านการเล่าเรื่องโดยผู้วิจัย ในลักษณะการถามตอบ โดยมีการสอดแทรกผลการวิจัยเชิงประจักษ์ในแต่ละประเด็นที่ค้นคว้าจากพื้นที่และกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายกลุ่ม อาทิ ม้ง กระเหรี่ยงและอาข่า สารสำคัญที่หนังสือต้องการสื่อให้ผู้อ่านรับทราบและเข้าใจคือ คำว่า พรมแดน ชายแดน รัฐชาติและอัตลักษณ์ เป็นคำสำคัญที่อาจถูกแปรเปลี่ยนความหมายไปในปัจจุบัน ซึ่งบางคำมีลักษณะเป็นวาทกรรมที่รัฐสร้างมโนทัศน์ให้แก่ประชาชน ถือเป็นการขยายอาณาเขตทางวิชาการออกไป ทั้งนี้ หนังสือเล่มนี้มีจุดอ่อนคือ รูปแบบการสื่อความของหนังสือในลักษณะการถามตอบกับผู้วิจัย ทำให้บางประเด็นของการสื่อความอาจสร้างความคลุมเครือให้แก่ผู้อ่าน หรือการใช้คำที่สื่อถึงความหมายที่ยากต่อการเข้าใจ อาทิ คำว่า พื้นที่สีเทาทางเศรษฐกิจ ที่อาจตีความได้หลายความหมาย รวมถึงการนำเสนอที่ไม่ได้ครอบคลุมผลการศึกษาตามงานวิจัยทั้งหมด หากผู้อ่านต้องการบริโภคหนังสือเล่มนี้ให้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง อาจสืบค้นงานวิจัยที่เป็นฐานตั้งต้นทั้ง 8 งาน มาอ่านประกอบ เพื่อเห็นถึงรายละเอียดและเป้าประสงค์ของการสื่อความที่แท้จริง

บทส่งท้าย กล่าวโดยสรุป หนังสือเล่มนี้ จะเป็นหนังสือที่มีคุณค่าสำหรับผู้อ่านทั่วไป นอกเหนือจากผู้ที่อยู่ในวงการของนักมานุษยวิทยาและนักสังคมวิทยา ผู้วิจัยที่ถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านการให้สัมภาษณ์กับกองบรรณาธิการ ถือเป็นนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านชาติพันธุ์ของประเทศไทย ที่สามารถนำเสนอแนวคิด ความเชื่อบนพื้นฐานความเป็นจริงในความเป็นไปของกลุ่มชาติพันธุ์ หากผู้อ่านที่สนใจในเรื่องเกี่ยวกับชายแดนและกลุ่มชาติพันธุ์ หนังสือเล่มนี้ อาจเป็นทางเลือกที่ดีในการศึกษาได้